

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ШАРОФ РАШИДОВ НОМИДАГИ САМАРҚАНД ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ

“ТАСДИҚЛАЙМАН”

СамДУ ректори

проф. *[Signature]*

Р.И.Халмурадов

_____ 2022 йил

08.00.01 –ИҚТИСОДИЙ НАЗАРИЯ ИХТИСОСЛИГИ БЎЙИЧА ТАЯНЧ
ДОКТОРАНТУРАГА
КИРИШ СИНОВЛАРИ УЧУН МАХСУС ИХТИСОСЛИК
ФАНЛАРИДАН

ДАСТУР БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

Самарқанд-2022й.

Аннотация:

Дастур 08.00.01–Иқтисодий назария ихтисослигига кирувчилар учун 5A230101 – Иқтисодий назария, 70310101 – Иқтисодий назария мутахассисликларидан тасдиқланган ўқув режасидаги асосий фанлар асосида тузилди.

ТУЗУВЧИЛАР:

Б.М.Бобокулов	-	СамДУ, Тармоқлар иқтисодиёти кафедраси доценти., и.ф.н.
С.Л.Алибекова		СамДУ, Тармоқлар иқтисодиёти кафедраси доценти., и.ф.н.
Ш.Қ.Йўлдошев	-	СамДУ, Тармоқлар иқтисодиёти кафедраси доценти., и.ф.н.

Дастур Инсон ресурсларини бошқариш факультетининг 2022 йил 30-августдаги № 1-сонли Кенгаш йиғилишида муҳокама қилинган ва тасдиқлашга тавсия этилган

КИРИШ

Ҳар томонлама камол топган юксак маънавиятли шахсни тарбиялаб етиштиришда, унинг илмий дунёқарашини шакллантиришда муҳим рол ўйновчи фан иқтисодий назария фанининг ушбу дастури жамиятнинг иқтисодий негизи, унинг таркибий қисмлари, умумиқтисодий қонунлар ва категориялар, иқтисодий ҳодиса ва жараёнларнинг моҳияти, ижтимоий-иқтисодий тизимлар ва уларнинг амал қилиш қонуниятлари, бозор иқтисодиётининг таркиб топиш хусусиятлари, ўтиш давридаги ижтимоий-иқтисодий ислохотлар ва уларнинг натижалари, иқтисодиётни диверсификациялаш ва модернизациялаш жараёнлари, иқтисодий ўсиш ва унга таъсир этувчи омиллар, мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг устувор йўналишлари ва вазифалари, иқтисодиётда амалга оширилаётган таркибий ўзгаришлар, жаҳон Иқтисодиёти ривожланишининг асосий тенденциялари каби масалаларни қамраб олган.

«Иқтисодий назария» фани талабаларни жамиятда рўй берадиган иқтисодий қонунларни билиш ва уларнинг амал қилишига онгли муносабатда бўлишда, мамлакатни демократлаштириш ва иқтисодиётни бозор тамойиллари асосида ислоҳ қилиш жараёнларининг моҳиятини тушунишда зарур бўлган билимлар билан қуроллантиради. Шунингдек, бу фан жамиятнинг ҳар бир аъзосини ғоявий жихатдан йўналтириш, маънавий дунёқарашини кенгайтириш, иқтисодий маданиятини оширишга аҳамиятли таъсир кўрсатади.

Фаннинг мақсади - докторантларга иқтисодий билимларнинг назарий асосларини, иқтисодиётнинг асосий тушунчалари ва категорияларини, иқтисодий қонунлар ва тамойилларини, иқтисодий ҳодиса ва жараёнларни объектив эканлигини ўргатиш ҳамда уларни амалиётга татбиқ этиш кўникмасини ҳосил қилишдан иборат.

Фаннинг вазифаси эса талабаларда иқтисодий кўникма, иқтисодий онг, тафаккурни шакллантиришдан, уларни иқтисодий фикрлаш усуллари билан қуроллантиришдан, иқтисодий ҳодиса ва жараёнларни объектив мазмунини мантикий жихатдан мушоҳада қилиш учун зарур булган услубий ёндошувларни эгаллашга кумаклашишдан шунингдек уланинг онгига миллий истиқлол ғоясини ва миллий мафқуранинг асосий қоидаларини сингдиришдан иборат.

Иқтисодиёт назарияси фанининг предмети ва билиш усуллари

Иқтисодиёт тушунчаси ва унинг камров жихатидан турлари. Иқтисодий фаолиятнинг мазмуни. Такрор ишлаб чиқариш фазалари: ишлаб чиқариш, таксимот, айирбошлаш, истеъмол. Эҳтиёжларнинг мазмуни ва уларнинг туркумланиши. Эҳтиёжларнинг ўсиб бориши қонуни. Иқтисодий ресурсларнинг мазмуни ва туркумланиши. Иқтисодий ресурслар ва эҳтиёжларнинг кондирилиш даражаси ўртасидаги боғлиқлик. Иқтисодиёт олдидаги муаммолар.

Иқтисодиётга оид билимларнинг шаклланиши ва ривожланиши. қадимги Шарқ ва Ғарб халқларидаги иқтисодий ғоялар. Иқтисодиёт назариясининг фан сифатида шаклланишидаги асосий оқимлар: меркантилизм, физиократлар, инглиз классик иқтисодий мактаби, марксизм ва маржинализм. Ҳозирги замон иқтисодиёт назариясидаги асосий оқимлар.

Иқтисодиёт назарияси фанининг предмети тўғрисида турлича ёндашувлар. Иқтисодиёт назарияси фанининг предмети. Иқтисодий ҳодиса ва жараёнлар. Моддий ва маънавий неъматларни ишлаб чиқариш, тақсимлаш, айирбошлаш ва истеъмол қилиш жараёнидаги иқтисодий муносабатлар.

Иқтисодиёт назарияси фанининг вазифалари. Иқтисодиёт назариясининг бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги. Иқтисодиёт назарияси - барча иқтисодий фанларнинг услубий пойдевори ва давлат иқтисодий сиёсатининг илмий асоси эканлиги. Ҳозирги замон иқтисодий тафаккурининг шаклланишида, ижтимоий-иқтисодий ривожланиш муаммоларини таҳлил қилиш ва билишда иқтисодиёт назарияси фанининг роли.

Иқтисодий қонунлар ва категориялар. Иқтисодий қонунларнинг туркумланиши. Иқтисодий қонунлар ва жараёнларни илмий билишнинг диалектик коидалари. Иқтисодий ҳодиса ва жараёнларни урганиш усуллари: илмий абстракция, индукция ва дедукция, таҳлил ва синтез, мантикийлик ва тарихийликнинг бирлиги, икки томонлама ёндашув, эмпирик усул ва фаразлардан фойдаланиш.

Ишлаб чиқариш жараёни ва унинг натижалари

Ишлаб чиқариш омиллари ва уларнинг туркумланишига турлича ёндашувлар. Ишлаб чиқариш омилларининг ўзаро боғлиқлиги. Ишлаб чиқариш жараёнининг мазмуни. Ишлаб чиқаришнинг таркибий тузилиши.

Ишлаб чиқаришнинг жамият ҳаётидаги аҳамияти. Ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишнинг ўзаро боғлиқлиги. Ишлаб чиқаришнинг умумий ва пировард натижалари. Ялпи ижтимоий маҳсулот. Оралик маҳсулот, пировард маҳсулот, қушилган маҳсулот, соф маҳсулот. Зарурий ва Қўшимча маҳсулот. Қўшимча маҳсулот нормаси ва массаси. Қўшимча маҳсулотнинг зарурлиги ва аҳамияти. Умумий, ўртача ва сўнгги қушилган маҳсулот. Сўнгги қушилган омил унумдорлиги. Унумдорликнинг пасайиб бориши қонуни.

Ишлаб чиқариш имкониятлари тушунчаси. Ишлаб чиқариш имкониятлари чегараси. Ишлаб чиқариш имкониятлари эгри чизиғи. Муқобил харажатлар. Ишлаб чиқариш имкониятлари чегарасининг кенгайиши.

Ишлаб чиқариш самарадорлиги. Вақтни тежаш қонуни. Меҳнат унумдорлиги ва унга таъсир қилувчи омиллар. Самарадорликни белгиловчи кўрсаткичлар тизими. Ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш омиллари. Ишлаб чиқариш самарадорлигини эволюцион ва революцион шакллари.

Ижтимоий-иқтисодий тизимлар ва мулкчилик муносабатлари

Ижтимоий-иқтисодиёт таракқиёт босқичларини билишга турли хил ёндашувлар. Жамиятнинг ишлаб чиқарувчи кучлари. Ишлаб чиқариш муносабатлари. Ишлаб чиқариш усули. Ижтимоий-иқтисодий формация. Цивилизациянинг тарихий ривожланиш типлари. Цивилизацияларнинг алмашуви назарияси. Ишлаб чиқаришнинг технологик усули. Иқтисодий тизим тушунчаси. Иқтисодий тизим моделлари.

Мулкчилик муносабатларининг иқтисодий мазмуни. Мулк объекти ва субъекти. Мулкчиликнинг иқтисодий ва ҳуқуқий жиҳатлари. Мулк шакллариининг таснифланиши. Иқтисодиётни ислох қилишда мулкчиликнинг ўрни. Мулкчилик шакллариини ўзгартириш усуллари: миллийлаштириш, давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш. Давлат мулкни хусусийлаштириш босқичлари. Давлат мулкни хусусийлаштириш усуллари.

Товар-пул муносабатлари ривожланиши бозор иқтисодиёти шаклланиши ва амал қилишининг асосидир.

Ижтимоий хўжалик шакллари. Натурал ва товар ишлаб чиқариш. Товар ва унинг хусусиятлари. Товарнинг нафлилиги ва айирбошланиш қобилияти (Қиймати). Товар Қийматининг микдори. Индивидуал ва ижтимоий-зарурий меҳнат сарфлари. Ижтимоий-зарурий иш вақти. Меҳнатнинг икки ёклама тавсифи. Меҳнат унумдорлиги ва интенсивлигининг товар қиймати микдорига таъсири.

Қийматнинг меҳнат назарияси. Қиймат қонуни. Кейинги қўшилган миқдор нафлилиги назарияси. Нафлиликнинг пасайиб бориши. Қийматнинг меҳнат назарияси. Пулнинг келиб чиқиши ва мазмуни. Қиймат шакллари. Пул тўғрисидаги металлистик, номиналистик ва миқдорий назариялар. Пулнинг асосий вазифалари. Ҳозирги замон пулининг табиати ва мазмуни. Нақд ва кредит пулларнинг хусусиятлари.

Бозор иқтисодиётининг мазмуни ва амал қилиши

Бозор иқтисодиётининг мазмуни ва унинг ривожланиши. Бозор иқтисодиётининг субъектлари. Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётининг асосий тамоиллари. Бозор иқтисодиётининг асосий белгилари. Бозор тизимининг ўз-ўзини тартибга солувчи механизми. Классик ва ҳозирги замон бозор иқтисодиёти. Бозор иқтисодиёти шароитида доимий муаммоларни ҳал қилиш. Бозор иқтисодиётининг афзалликлари. Ресурсларни тақсимлашнинг самарадорлиги. Иқтисодий фаолият ва танлов эркинлиги. Иқтисодий субъектлар ҳаракатининг таъминланиши. Бозорнинг мазмуни ва асосий белгилари. Бозор механизми. Бозорнинг объектлари ва субъектлари. Бозорнинг вазифалари. Бозорнинг туркумланиши. Ресурслар, маҳсулотлар ва даромадларнинг доиравий айланиши. Бозор инфратузилмаси. Бозор

инфратузилмаси муассасаларини гуруҳлаш йўналишлари. Бозор инфратузилмаси таркиби.

Бозор иқтисодиётига ўтиш даври ва унинг Ўзбекистондаги хусусиятлари

Бозор иқтисодиётига ўтиш даврининг мазмуни. Бозор иқтисодиётига ўтиш йўллари. Маъмурий-буйруқбозликка асосланган иқтисодиётдан бозор иқтисодиётига ўтишнинг хусусиятлари. Ўтиш даврида бозор иқтисодиётини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Ўтиш даври иқтисодиётининг асосий белгилари. Бозор иқтисодиётига ўтишнинг миллий моделлари. Ўзбек модели, унинг тамойиллари ва хусусиятлари. Ўзбекистонда бозор иқтисодиётига ўтишнинг босқичлари.

Иқтисодий ислохотларнинг мазмуни. Ўзбекистонда иқтисодий ислохотларни амалга ошириш концепцияси ва стратегияси. Иқтисодий ислохотларни амалга оширишнинг асосий йўналишлари. Иқтисодий ислохотларнинг босқичлари ва уларнинг вазифалари. Ўзбекистонда миллий таракқиёт босқичлари. Дастлабки босқичнинг мазмуни ва вазифалари. Модернизациялаш жараёнининг мазмуни ва аҳамияти. Модернизациялаш жараёнининг тамойиллари, асосий белги ва таркибий қисмлари. Ўзбекистонда модернизациялаш жараёнларининг асосий йўналишлари. Мамлакат таракқиёт стратегиясининг асосий тамойиллари.

Талаб ва таклиф назарияси. Бозор мувозанати

Талаб тушунчаси. Индивидуал талаб ва бозор талаби. Талаб қонуни. Талаб эгри чизиғи. Талаб миқдорига таъсир қилувчи омиллар. Олий ва паст тоифали товарлар. Энгель қонуни. Энгель эгри чизиғи.

Таклиф тушунчаси. Таклиф қонуни. Таклиф эгри чизиғи. Таклиф миқдорига таъсир кўрсатувчи омиллар. Иқтисодий ресурсларга талаб ва таклифнинг хусусиятлари.

Талаб ва таклиф миқдорларининг мос келиши. Бозор мувозанати. Хусусий ва умумий мувозанатлик. Талаб ва таклиф эгилувчанлиги ва уларни белгилаб берувчи омиллар. Истеъмолчи ҳатти-харакати назарияси. Истеъмолчининг афзал кўриши. Нафлилик функцияси. Сунгги кўшилган нафлилик. Нафлиликни ошириш қонунлари.

Рақобат ва монополия

Рақобатнинг моҳияти ва объектив асослари. Рақобатнинг вазифалари. Рақобатнинг турлари. Рақобат шакллари. Соф рақобат, монополистик рақобат, олигополия ва соф монополия. Рақобатлашиш усуллари. Демпинг нархларни қўллаш. Рақобат курашининг замонавий шакллари. Монополиянинг моҳияти ва унинг вужудга келиши сабаблари. Ишлаб чиқариш ва капиталнинг тўпланиши ва марказлашуви. Монополияларнинг турлари. Монополияларнинг афзалликлари ва ижтимоий-иқтисодий оқибатлари. Давлатнинг монополияга қарши тадбирлари. Ривожланган мамлакатларда монополияга қарши сиёсат борасидаги тажрибалар.

Монополияга қарши қонунчилик. Ўзбекистонда Рақобат мухитининг кўчайтириш борасидаги чора-тадбирлар. Монополистик корхоналарни тартибга солиш усуллари. Монополияга қарши сиёсатнинг натижалари.

Ўзбекистоннинг жаҳон бозоридаги рақобатдошлигини ошириш ва мавқеини мустаҳкамлашга йўналтирилган таркибий ўзгаришлар ва юксак технологияларга асосланган замонавий тармоқлар ва ишлаб чиқариш соҳаларини жадал ривожлантириш сиёсатини давом эттириш.

Нархнинг моҳияти ва шаклланиш хусусиятлари

Нархнинг мазмуни ва унинг объектив асослари. Нарх тўғрисидаги турли назариялар. Товардаги икки хил хусусиятларнинг нархлардаги ифодаси. Нархнинг шаклланишига таъсир этувчи омиллар. Нарх турлари. Нарх ташкил топишининг бозор механизми. Мукамал рақобат шароитида нархнинг шаклланиш хусусиятлари. Сотувчи ва харидор нархлари. Монополия шароитида нархнинг шаклланиши. Оммавий таклиф бўйича нарх ўзгариши. Монополия шароитида нархнинг шаклланиши. Оммавий талаб бўйича нархнинг ўзгариши. Олигополия шароитида нархнинг шаклланиши. "Эргашиш" ва "инкор этиш" ҳолатлари. Нарх бўйича етакчилик. Нарх сиёсати ва унинг Ўзбекистонда амалга оширилиш хусусиятлари. Нархларни эркинлаштириш йўллари ва босқичлари.

Тадбиркорлик фаолияти. Тадбиркорлик капитали ва унинг айланиши

Тадбиркорлик фаолиятининг мазмуни. Тадбиркорлик фаолияти назариясининг ривожланиш босқичлари. Тадбиркорлик фаолиятининг шакллари. Кооператив, хусусий ва якка тартибдаги тадбиркорлик. Корхона тадбиркорлик фаолиятининг асосий ва бошланғич бўғини. Акциядорлик жамияти ва акциядорлик капитали. Акция ва унинг турлари. Акция курси. Дивиденд ва таъсисчилар фойдаси. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг янада эркинлаштирилиши ва рағбатлантирилиши.

Тадбиркорлик капиталининг моҳияти. Тадбиркорлик капитали ва унинг харакатидаги икки томонлама хусусиятнинг намоён бўлиши. Тадбиркорлик капиталининг функционал шакллари. Капиталнинг харакат босқичлари. Тадбиркорлик капиталининг айланиши. Асосий ва айланма капитал, уларнинг фаркли белгилари. Капиталининг айланиш вақти ва тезлиги. Асосий капитални такрор ишлаб чиқариш. Амортизация ва унинг нормаси. Жадаллашган амортизация. Асосий ва айланма капиталдан фойдаланиш самарадорлиги ва унинг кўрсаткичлари. Асосий капиталдан фойдаланиш самарадорлигини ошириш йўллари.

Аграр муносабатлар ва агробизнес

Аграр муносабатлар ва уларнинг бозор тизимидаги хусусиятлари. Ернинг ресурс сифатидаги ўзига хос хусусиятлари. Ернинг табиий ва

иқтисодий унумдорлиги. Кишлоқ хужалигида такрор ишлаб чиқаришнинг ўзига хос хусусиятлари. Ер мулкчилиги ва хўжалик юритиш объекти.

Ер рентаси назариясига бўлган турли хил ёндашувлар ва уларнинг тарихий шакллари. Ер рентасининг мазмуни ва турлари: дифференциал рента, абсолют рента, монополь рента, ундирма саноат ва қурилиш участкаларидан олинadиган рента. Ижара ҳақи. Ернинг нархи ва уни белгиловчи омиллар.

Агросаноат интеграцияси. Агросаноат мажмуаси ва унинг соҳалари. Агробизнес ва унинг турлари. Дехқон, фермер ва ширкат хўжаликлари. Агрофирма, агросаноат бирлашмаси, агросаноат комбинати.

Ўзбекистонда аграр ислохотларни амалга оширишнинг асосий йўналишлари. Ерга мулкчилик муносабатлари. Ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш чоралари. Шахсий томорқаларнинг кенгайтирилиши. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши таркибий тузилишини такомиллаштириш. Хўжалик юритишнинг самарали шакллари ривожлантириш.

Миллий иқтисодиёт ва унинг макроиқтисодий ўлчамлари. Ялпи миллий маҳсулот ва унинг ҳаракат шакллари

Миллий иқтисодиётнинг шаклланиши. Миллий иқтисодиётнинг мазмуни ва унинг тузилиши. Макроиқтисодиёт. Макроиқтисодий таҳлил ва унинг вазифалари. Асосий макроиқтисодий кўрсаткичлар.

Ижтимоий такрор ишлаб чиқариш. Миллий маҳсулотнинг иқтисодий мазмуни ва унинг ҳаракат шакллари. Ялпи миллий маҳсулот ва ялпи ички маҳсулот. Номинал ва реал ялпи ички маҳсулот. Нарх индекси. Ялпи ички маҳсулотнинг таркибий тузилиши. Соф миллий маҳсулот, миллий даромад ва шахсий даромад. Хуфёна иқтисодиёт, унинг ўлчамлари ва намоён бўлиш шакллари.

Миллий ҳисоблар тизими. ЯИМни ҳисоблашга ёндошувлар. Қийматлар бўйича ёндашув. ЯИМни ҳисоблашга сарф-ҳаражатлар бўйича ёндашув. Уй хўжалиқларининг истеъмол сарфлари. Инвестицион сарфлар. Давлат сарфлари. Чет элликларнинг сарфлари. ЯИМни ҳисоблашга даромадлар бўйича ёндашув.

Истеъмол, жамғарма ва инвестициялар

Истеъмолнинг мазмуни ва унинг турлари. Истеъмол фонди ва истеъмол сарфлари. Жамғарма ва унинг мақсади. Истеъмол ва жамғарма ўртасидаги нисбат. Истеъмол ва жамғарма даражасини белгиловчи омиллар. Истеъмол ва жамғарма функцияси. Истеъмол ва жамғарма ҳажмига даромаддан ташқари таъсир кўрсатувчи омиллар. Истеъмол ва жамғармага.

Жамғаришнинг мазмуни ва унинг манбалари. Ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш мақсадидаги жамғариш. Жамғариш нормаси. Номинал ва реал жамғариш.

Инвестицияларнинг мазмуни ва вазифалари. Инвестицияларнинг манбалари ва тузилиши. Инвестицияларга сарфлар даражасини белгиловчи

омиллар. Ялпи ва соф инвестициялар. Ялпи инвестиция ва амортизация нисбати ўзгаришининг иқтисодийга таъсири.

Жамғарма ва инвестиция ўртасидаги нисбат. Жамғарма ва инвестиция ўртасидаги мувозанатнинг классик ва кейнсча моделлари, улар ўртасидаги фарқлар.

Ўзбекистонда инвестицион фаолиятни таъминлаш ва унинг шарт-шароитлари. Миллий иқтисодий ривожлантиришда ички инвестиция манбаларни сафарбар этиш ва чет эл инвестицияларини жалб қилишнинг аҳамияти. Таркибий ўзгаришларни изчил амалга оширишда қулай инвестиция муҳитининг яратилиши.

Иқтисодий ўсиш ва миллий бойлик

Иқтисодий ўсишнинг мазмуни, мезонлари ва кўрсаткичлари. Иқтисодий ўсиш суръати. Иқтисодий ўсишнинг экстенсив ва интенсив турлари. Иқтисодий ўсишнинг алоҳида томонларини тавсифловчи кўрсаткичлар. Иқтисодий ўсишнинг омиллари. Ялпи талаб ва ялпи тақлифнинг иқтисодий ўсишга таъсири. Иқтисодий ўсишни белгилловчи хусусий кўрсаткичлар. Кейинги қушилган ишлаб чиқариш омиллари унумдорлиги кўрсаткичлари. Реал маҳсулот ўсишини аниқлаб берувчи омиллар.

Миллий бойлик ва унинг таркибий қисмлари. Моддий-буюмлашган, номоддий (интеллектуал) ва табиий бойлик.

Мамлакатнинг иқтисодий салоҳияти. Ўзбекистоннинг Иқтисодий салоҳиятдан самарали фойдаланиши ва иқтисодий ўсиш муаммолари. иқтисодий ўсиш самарадорлигини таъминлашда табиий, моддий ва молиявий ресурслардан тежаб- тергаб фойдаланишнинг аҳамияти.

Ялпи ишчи кучи, унинг бандлиги ва ишсизлик

Ялпи ишчи кучининг ижтимоий-иқтисодий мазмуни. Ишчи кучини тақрор ҳосил қилиш. Ялпи ишчи кучининг миқдор ва сифат жиҳатдан аниқланиши. ФТТни ишчи кучининг сифат жиҳатдан такомиллашувига таъсири. Нуфус қонуни. Аҳолининг табиий ўсиши. Ишчи кучи миграцияси ва унинг шакллари.

Ишчи кучи бозори. Ишчи кучига талаб ва тақлиф ҳамда уни аниқловчи омиллар. Ишчи кучининг қиймати. Ишчи кучи бозорининг ижтимоий-иқтисодий хусусиятлари. Филлипс эгри чизиғи. Ишчи кучининг айрим соҳалардан бўшаши ва уни қайта тақсимлашнинг бозор механизми.

Ишчи кучи бандлиги тўғрисида турли хил назариялар. Неоклассик, кейнсча, монетаристик, институционал-социологик мактаб концепциялари. Шартномага асосланган бандлик назарияси.

Ишсизлик ва унинг турлари. Фрикцион, таркибий ва циклик ишсизлик. Институционал, технологик, ҳудудий, яширин, турғун ишсизлик. Ишсизликнинг табиий даражаси. Ишсизлик даражаси ва уни аниқлаш.

Ишсизликнинг иқтисодий ва ижтимоий оқибатлари. А.Оукен қонуни. Ишсизлик ва инфляциянинг ўзаро боғлиқлиги.

Ўзбекистонда ишчи кучи бандлигини таъминлаш ва ишсизларни ижтимоий ҳимоялаш борасида давлат сиёсатининг асосий йўналишлари.

Пул-кредит тизими. Банклар ва уларнинг бозор иқтисодиётидаги роли

Пул муомаласи. Пул тизими ва унинг таркибий қисмлари. Муомала учун зарур бўлган пул миқдорини аниқлаш ва унга таъсир этувчи омиллар. Пул муомаласи қонунлари. Пулнинг айланиш тезлиги. Пул миқдорини аниқлашга турлича ёндашувлар. Пул агрегатлари. Пул бозори. Пул таклифи ва унинг мультипликатори. Пулга талаб.

Инфляция ва унинг келиб чиқиш сабаблари. Инфляция даражаси ва суръати. Талаб ва таклиф инфляцияси. Инфляция турлари: ўрмалаб борувчи, жадал ва гиперинфляция.

Кредитнинг моҳияти, вазифалари ва турлари. Кредит муносабатларининг объектлари ва субъектлари. Кредит ресурсларининг манбалари. Фоииз ставкаси ва унинг даражасини аниқловчи омиллар. Кредит-пул тизимини давлат томонидан тартибга солиш.

Банкларнинг иқтисодий мазмуни. Банк тизими. Марказий банк ва унинг вазифалари. Тижорат банклари ва уларнинг вазифалари. Банк операциялари ва банк фойдасининг ҳосил бўлиши. Банк тизимининг такомиллаштирилиши.

Ўзбекистонда миллий валютани мустақамлаш сиёсатининг амалга оширилиши. Сўмнинг харид қувватини ошириб бориш ва барқарорлигини таъминлаш. Инфляцияга қарши аниқ ўйланган сиёсат ўтказиш.

Бозор иқтисодиётини тартибга солишда давлатнинг иқтисодий роли

Иқтисодиётни тартибга солишнинг моҳияти ва зарурлиги. Иқтисодиётни тартибга солишнинг классик, монетаристик, кейнсча назариялари. Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солишнинг мақсади. Давлатнинг иқтисодий ўрни ва вазифалари. Рақобатчилик муҳитини вужудга келтириш. Ресурслар, маҳсулотлар ва даромадларни қайта тақсимлаш. Иқтисодиётнинг ва пул муомаласининг барқарорлигини таъминлаш. Ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш. Фан-техника тараққиёти, таркибий, ижтимоий ва минтақавий сиёсатни амалга оширишда давлатнинг ўрни.

Давлатнинг иқтисодиётни тартибга солишдаги бевосита ва билвосита усуллари. Иқтисодиётнинг давлат сектори ва унинг чегаралари. Давлат буюртмалари ва давлат харидлари. Иқтисодиётни бевосита тартибга солишнинг маъмурий воситалари. Пул-кредит сиёсати. Монетар сиёсат. Бюджет сиёсати. Давлат иқтисодий дастурлари. Ташқи иқтисодий усуллари.

Ҳозирги даврдаги жаҳон молиявий-Иқтисодий инқирози шароитида давлатнинг иқтисодиётни тартибга солишдаги ролига қарашларнинг ўзгариши.

Аҳоли даромадлари ва давлатнинг ижтимоий сиёсати

Аҳоли даромадлари, уларнинг турлари ва шаклланиш манбалари. Номинал ва реал даромад. Даромадларнинг табақаланиш сабаблари ва омиллари. Турмуш даражаси ва сифати. Турмуш даражаси ва қашшоқликнинг кўрсаткичлари. Оила бюджети: даромадлар ва харажатлар таркиби. Фаровонликнинг энг кўйи чегараси. Турмуш тарзи.

Даромадлар тенгсизлиги ва унинг даражасини аниқлаш. Лоренц эгри чизиғи. Дицель ва Жини коэффицентлари. Бозор иқтисодиёти шароитида даромадлар тенгсизлигини келтириб чиқарувчи умумий омиллар.

Даромадларни давлат томонидан қайта тақсимлаш ғояси, мақсади ва дастаклари. Ижтимоий тўловлар. Ижтимоий сиёсат. Ўзбекистон бозор Иқтисодиётига ўтиш шароитида аҳолини ижтимоий химоялашнинг асосий йўналишлари. Ички истеъмол бозорини химоя қилиш. Аҳолининг кам таъминланган табақаларини ижтимоий химоялаш ва қўллаб-қувватлаш. Ижтимоий сиёсатни амалга оширишда сифат жиҳатидан янги босқичга ўтилиши.

Жаҳон хўжалиги ва унинг эволюцияси

Жаҳон хўжалигининг ташкил топиши, босқичлари ва асосий белгилари. Жаҳон хўжалиги субъектлари. Жаҳон мамлакатларининг иқтисодий ривожланиш кўрсаткичлари. Ишлаб чиқаришнинг байналминаллашуви. Халқаро меҳнат тақсимоти. Иқтисодий ўзаро боғлиқликнинг ўсиши ва бевосита халқаро ишлаб чиқаришнинг шаклланиши. Иқтисодиётнинг байналминаллашувида ва трансмиллий капиталнинг ўрни.

Глобаллашув жараёнининг моҳияти ва асосий йўналишлари. Жаҳон хўжалиги глобаллашуви жараёнларининг зиддиятли томонлари. Турли мамлакатлардаги иқтисодий ривожланишнинг бир текисда бормаслиги. Экологик халокат таҳдидларининг кучайиб бориши. Турли мамлакатларда аҳоли сони ўзгаришининг фаркланиши. Ҳозирги даврдаги жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг вужудга келишига глобаллашув жараёнларининг таъсири.

Халқаро иқтисодий муносабатларнинг мазмуни ва шакллари. Капиталнинг халқаро ҳаракати. Ишчи кучининг халқаро миграцияси. Фан-техника ютуқларининг халқаро айирбошланиши. Жаҳон инфратузилмасининг ривожланиши.

Шанхай ҳамкорлик ташкилотининг ташкил топиши, унинг олдига қўйилган мақсад ва вазифалари. Жаҳон хўжалиги алоқаларини халқаро тартибга солиш. Молия, валюта ва кредит, жаҳон савдоси соҳаларидаги тартибга солувчи тузилмалар. Халқаро иқтисодий интеграция жараёнлари тўғрисидаги турлича назариялар ва уларнинг асосий йўналишлари. Халқаро иқтисодий интеграциянинг мазмуни. Халқаро иқтисодий интеграциянинг асосий шакллари. Халқаро иқтисодий интеграция жараёнини тақозо қилувчи омиллар. Жаҳондаги асосий интеграцион гуруҳларнинг амал қилиш хусусиятлари. Очиқ иқтисодиёт ва унинг ўзига хос белгилари.

Давлатлараро иқтисодий интеграциянинг ривожланишидаги шарт-шароитлар. Турли минтақалардаги асосий интеграцион гуруҳлар. Европа Иттифоқи (ЕИ), Эркин савдо тўғрисида Шимолий Америка битими (НАФТА), Жануби-Шарқий Осиё мамлакатлари ассоциацияси (АСЕАН), Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги (МДХ).

Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётига қушилишининг шарт-шароитлари. Республиканинг жаҳон хужалигига интеграциялашувининг глобал, трансконтинентал, минтақалараро, минтақавий даражалари. Ўзбекистон ташқи иқтисодий фаолиятининг асосий йўналишлари.

Тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати

Асосий адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси конституцияси (янги тахрир) 2021 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Таълим тўғрисидаги Қонуни 2020 йил.
3. Шодмонов Ш.Ш., Гафуров У.В. Иқтисодиёт назарияси: Дарслик; Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги. - Т.: IQTISOD-MOLIYA, 2010. - 728 б.
4. Ўлмасов А., Ваҳобов А.В. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. – Т.: «Шарқ», 2014. – 480 бет.
5. Камаев В.Д., Ильчиков М.З., Борисовская Т.А. Экономическая теория. Краткий курс: учебник. - М.: КНОРУС, 2010. - 384 стр.
6. Носова С.С. Экономическая теория. Элементарный курс: учеб.пособ. М.: КНОРУС, 2010. - 510 стр.
7. Экономическая теория. Экспресс-курс: учеб. пособ. под ред. Грязновой А.Г. и др. М.: КНОРУС, 2010. - 606 стр.

Қўшимча адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Тараққиёт Стратегияси тўғрисида”ги 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли Фармони.
2. ШХТ да Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 15-16-сентябрдаги нутқи.
3. Вахабов А.Б., Таджибаева Д.А., Хажибакиев Ш.Х. Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар. – Тошкент: Бактрия пресс, 2015. – 584 б.
4. Шодмонов Ш., Гафуров У. Иқтисодиёт назарияси. Маърузалар матни. - Т.: ТДИУ, 2010. - 232 б.
5. Шодмонов Ш., Гафуров У., Хажиев Б., Халилов М. Иқтисодиёт назарияси фанидан укув услубий мажмуа (I-қисм). - Т.: ТДИУ, 2010. - 280 б.
6. Шодмонов Ш., Гафуров У., Хажиев Б., Халилов М. Иқтисодиёт назарияси фанидан укув услубий мажмуа (II-қисм). - Т.: ТДИУ, 2010. - 266 б.
7. Гукасян Г.М. Экономическая теория: ключевые вопросы: учеб. пособ. - М.: ИНФРА-М, 2010. - 224 стр.

**САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИНИНГ ТАЯНЧ
ДОКТОРАНТУРА ИХТИСОСЛИКЛАРИГА КИРИШ СИНОВЛАРИ
УЧУН МАХСУС ФАНЛАРДАН ДАЪВОГАРЛАРНИНГ
БИЛИМЛАРИНИ БАҲОЛАШ МЕЗОНИ**

Синув топшириш шакли	Ёзма
Ажратилган вақт	120 дақиқа
Саволлар сони	5
Ҳар бир савол учун белгиланган балл	20
Максимал балл	100
Ўтиш бали	55

Инсон ресурсларини бошқариш
кафедрасининг мудирини и.ф.д. проф.

Н.У.Арабов

Тармоқлар иқтисодиёти
кафедраси мудирини доц.

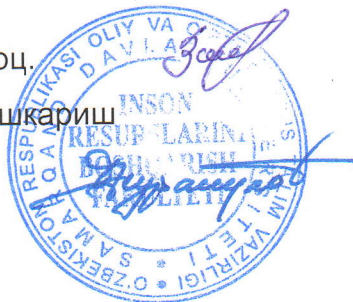
А.Н.Низамов

Рақамли иқтисодиёт
кафедрасининг мудирини доц.

З.Т.Бакаев

Инсон ресурсларинини бошқариш
кафедраси мудирини доц.

Ш.Д.Джуракулов